

SOCIALE ASPECTEN VAN DE INRICHTING

In dit Kompas wordt uitgegaan van het ontwerp van een wijk voor senioren met een lage sociaaleconomische status en senioren met vergevorderde dementie. Om tot het ontwerp van een wijk te komen die sociale gezondheid bevordert, zijn twee zaken rondom de (toekomstige) bewoners van groot belang:

1. Het kennen, begrijpen en doorgronden van hun behoeften en wensen voor de woonomgeving,
2. De wijze waarop de doelgroep wil participeren in het ontwerpproces in kaart brengen.

Door de relevantie en de grootte van deze twee aspecten, is een aanvullend subsidieproject uitgevoerd: 'SLIM participeren: een instrument voor het participatief ontwerpen van slimme gezonde wijken voor senioren'. Dit project is maakt deel uit van het onderzoeksprogramma VerDus SURF (Smart Urban Regions of the Future) van NWO.

Wilt u meer weten over dit onderzoek en het ontwikkelde instrument? Wij verwijzen u graag door naar het [beleidsdocument](#).

Het onderzoek rondom sociale aspecten van de inrichting van een slimme wijk die bijdraagt aan het bevorderen van sociale gezondheid is uitgevoerd onder leiding van de Technische Universiteit Eindhoven.

RUIMTELIJKE ASPECTEN VAN DE INRICHTING

De wijze waarop mensen de fysieke woonomgeving ervaren en het effect van die ruimte op hun gezondheid zijn van fundamenteel belang voor de sociale determinanten van gezondheid. Woonvormen, voorzieningen en ontmoetingsplekken zijn ruimtelijke aspecten die mee moeten worden genomen in het ontwerp van een dergelijke wijk.

Het ruimtelijk ontwerp kan mensen stimuleren en verleiden om bepaald gedrag te vertonen. In een slimme wijk waar sociale gezondheid wordt bevorderd, kan worden ingezet op het stimuleren van (spontane) ontmoetingen. De vraag rijst hoe die fysieke woonomgeving ontworpen dient te worden om die (spontane) ontmoetingen te stimuleren.

In totaal zijn er 46 ontwerpprojecten van de master Architectuur (TU/e) afgerond op het gebied van het ontwerpen voor sociale gezondheid. Op de volgende pagina's worden drie projecten gepresenteerd ter inspiratie.

Wilt u meer weten over de ontwikkelde ontwerpvarianten? Wij verwijzen u graag door naar het boek '[Het Zilveren Kompas](#)' (Mohammadi & van Buuren, 2023).

Het onderzoek rondom ruimtelijke aspecten van de inrichting van een slimme wijk die bijdraagt aan het bevorderen van sociale gezondheid is uitgevoerd door de Technische Universiteit Eindhoven.

RUIMTELIJKE ASPECTEN VAN DE INRICHTING

Ontmoeting stimuleren door groen

Dit inspiratieproject toont het ontwerp van Luca van Ekeren (2022). Het verpleeghuis biedt huisvesting voor senioren met vergevorderde dementie in een groene omgeving. De woongroepen zijn gevormd rondom groene hofjes. Deze afgesloten tuinen bieden een buitenplek voor de senioren met dementie om samen te komen.

Ontmoetingen in de buitenruimte worden gestimuleerd door goede zichtbaarheid van de groene tuinen vanuit de woongroepen van het verpleeghuis. De balkons van de woongroepen kijken namelijk uit op deze hofjes.

De omarmende omgeving draagt bij aan het gevoel van veiligheid. Deze omarmende vormgeving komt ook terug op een kleiner schaalniveau, in intiemere zitplekken omgeven door een weelderig tuinontwerp. Deze intiemere zitplekken nodigen uit om met kleine gezelschappen samen iets te ondernemen.

RUIMTELIJKE ASPECTEN VAN DE INRICHTING

Variatie in ontmoetingsplekken

Dit inspiratieproject toont het ontwerp van Malak Mehta (2020). In het project zijn gelijkvloerse appartementen geschikt voor senioren gehuisvest. In de plint van de gebouwen zitten kleinschalige winkeltjes en er is een vrije overdekte ruimte gecreëerd voor de wekelijkse boodschappen. Het ontmoeten in de publieke ruimte wordt gestimuleerd door het ontwerp van de looproutes. Deze zijn duidelijk gedefinieerd door de toegepaste materialen. Daarnaast zijn ze ook rolstoeltoegankelijk, doordat er geen hoogteverschillen zijn toegepast tussen de materialen. Ontmoetingen worden ook gestimuleerd door de positionering van het zitmeubilair. Dit biedt zowel schaduwrijke als zonovergoten plekken om te verblijven. Verder zijn de bankjes zo opgesteld dat je in je eentje kunt gaan zitten om anderen te observeren, of met anderen om een praatje te maken.

RUIMTELIJKE ASPECTEN VAN DE INRICHTING

Centrale plek voor ontmoeting

Dit inspiratieproject toont het ontwerp van Szymon Machala (2020). In het intergenerationele co-housing project zijn meerdere woningtypen voor verschillende gebruikers uitgewerkt. Tevens is er ruimte gecreëerd voor verscheidene activiteiten, zowel binnen als buiten. Een voorbeeld hiervan is een café grenzend aan het binnenplein met een terras.

Ontmoetingen op het getoonde plein worden gestimuleerd door een goede zichtbaarheid van de activiteiten op het plein vanuit de appartementen. Het ontwerp van de looproutes draagt ook bij aan het stimuleren van ontmoetingen, doordat deze looproute uitmondt op het pleintje.

Het plein is zo ontworpen dat er door de dag heen verschillende schaduwrijke en zonovergoten plekken zijn om te verblijven.

TECHNOLOGISCHE ASPECTEN VAN DE INRICHTING

In een slimme wijk is er uiteraard aandacht voor inzet van technologie. Huidige ontwikkelingen laten ons zien dat technologie niet weg te denken is uit deze maatschappij en dat ze steeds meer in de ruimtelijke omgeving wordt geïntegreerd. Het is van belang om ons te realiseren dat het toepassen van technologie an sich niet het doel is. Technologie geïntegreerd in de ruimtelijke omgeving – een slimme omgeving – draagt juist bij aan het verwezenlijken van een mensgericht doel.

In een slimme wijk die sociale gezondheid bevordert, is het doel dat alle burgers kunnen participeren; ook senioren met vergevorderde dementie. Echter, deze doelgroep mag vaak het verpleeghuis niet zomaar verlaten en op verkenning de wijk in gaan. Dit mag vaak niet omdat men bang is dat senioren met vergevorderde dementie verdwalen of bij een ongeluk betrokken kunnen raken. De vraag rijst dan hoe senioren met vergevorderde dementie veilig gebruik kunnen maken van een slimme wijk om sociale contacten aan te gaan; en daarmee hun sociale gezondheid te bevorderen.

In totaal zijn er 46 ontwerpprojecten van de master Architectuur (TU/e) afgerond op het gebied van het ontwerpen voor sociale gezondheid. Op de volgende pagina's worden twee projecten ter inspiratie getoond waarin technologie is geïntegreerd in het ruimtelijk ontwerp om senioren met (vergevorderde) dementie veilig gebruik te laten maken van de slimme wijk. De twee voorbeeldprojecten worden voorgedaan door de visie van een slimme woonomgeving opgesteld door prof.dr.ir. Masi Mohammadi (2020).

Wilt u meer weten over de ontwikkelde ontwerpvarianten? Wij verwijzen u graag door naar het boek '[Het Zilveren Kompas](#)' (Mohammadi & van Buuren, 2023).

Het onderzoek rondom technologische aspecten van de inrichting van een slimme wijk die bijdraagt aan het bevorderen van sociale gezondheid is uitgevoerd door de Technische Universiteit Eindhoven.

TECHNOLOGISCHE ASPECTEN VAN DE INRICHTING

Stimulerende technologie

Deze afbeelding is een visualisatie van de visie (Mohammadi, 2021) op een slimme woonomgeving die senioren met (vergevoerde) dementie kan helpen om zelfstandig gebruik te maken van de wijk. Verschillende technologieën zijn geïntegreerd in de ruimtelijke omgeving. Bijvoorbeeld, in de vloer zijn sensoren verwerkt die kunnen monitoren waar mensen zich begeven. Middels projecties kunnen 'guiding' signalen op de vloer worden geprojecteerd om senioren met dementie door de wijk heen te begeleiden. Een ander voorbeeld is de implementatie van een slimme lantaarnpaal. Deze lantaarnpaal kan actuele informatie weergeven over bijvoorbeeld activiteiten in de wijk.

TECHNOLOGISCHE ASPECTEN VAN DE INRICHTING

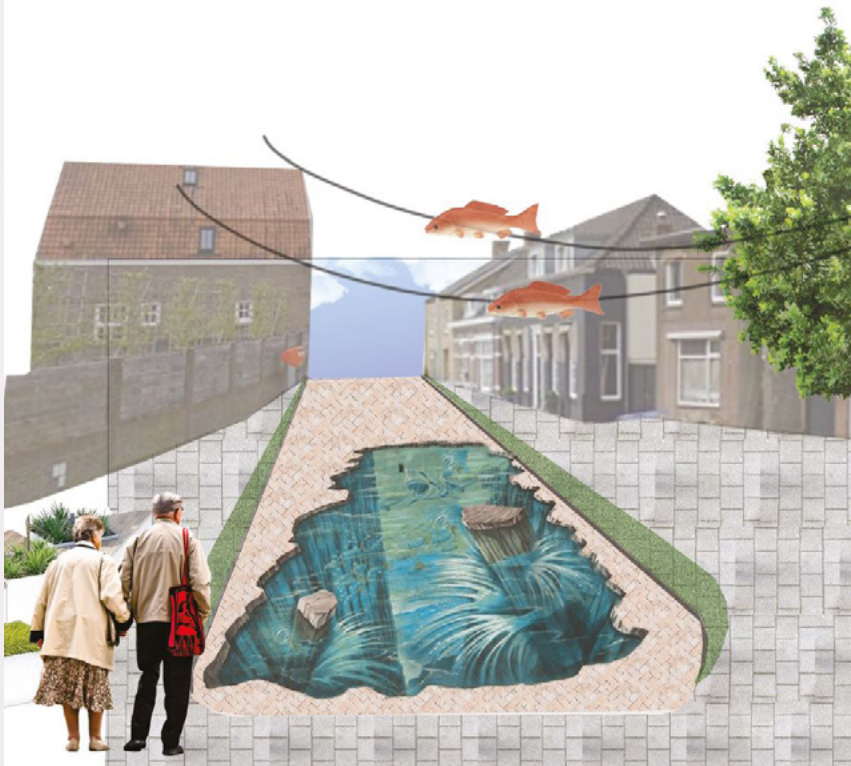

Prikkelende technologie

Dit inspiratieproject toont het ontwerp van Xingyu Piao (2020). Het is een verpleeghuis voor senioren met dementie. Deze senioren kunnen op verkenning gaan in de wijk. Om toch op een bepaalde manier fysieke grenzen aan te geven, is in dit project gewerkt met hoogteverschillen. Door de toepassing van de hoogteverschillen ontstaat een visuele blokkade. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van afleiding door technologie toe te passen in de vorm van muziek. Wanneer een senior met dementie bij een bepaalde grens komt, wordt middels een netwerk van sensoren muziek afgespeeld. Deze muziek kan de senior afleiden en terug begeleiden naar het wandelpad.

Noot: deze ontwerpoplossing is nog niet getoetst op effectiviteit. De oplossing dient ter inspiratie.

TECHNOLOGISCHE ASPECTEN VAN DE INRICHTING

Technologie als gids

Dit voorbeeldproject toont het ontwerp van Tessa van Amelsvoort (2022). Het betreft een ingreep op stedenbouwkundige schaal: een route die senioren met (vergevoerde) dementie door de wijk heen kan leiden. Op eindpunten van de route is in het ontwerp gebruik gemaakt van geïntegreerde technologie in de ruimtelijke omgeving. In het getoonde voorbeeld is een vijver op de straat geschilderd. Middels projecties lijkt het alsof er vissen in de vijver zwemmen. Deze interessante plek zorgt ervoor dat senioren met dementie afgeleid. In combinatie met de doorlopende bestrating om de vijver heen, worden de senioren met dementie weer terug begeleid op de wandelroute.

Noot: deze ontwerpoplossing is nog niet getoetst op effectiviteit. De oplossing dient ter inspiratie.

ORGANISATORISCHE ASPECTEN VAN DE INRICHTING

Ruimtelijk ontwerpen met het oog op het verbeteren van de sociale gezondheid in een wijk vraagt om het betrekken van meerdere disciplines. Om tot een effectief & innovatief ontwerp te komen, is het nodig om vanuit de praktijk, het beleid en de wetenschap middelen en expertises te combineren. Dat betekent dus samenwerken over de grenzen van je eigen organisatie.

Terwijl je met alle betrokkenen uiteraard een gemeenschappelijk doel hebt, zijn er ook organisatie-eigen doelen. Het is normaal dat het balanceren van deze doelen soms moeilijk is; het vergt voortdurende onderhandeling, geduld en de bereidheid om elkaars prioriteiten te leren kennen en waarderen.

Het onderzoek rondom organisatorische aspecten van de inrichting van een slimme wijk die bijdraagt aan het bevorderen van sociale gezondheid is uitgevoerd door de Tilburg Universiteit.

ORGANISATORISCHE ASPECTEN VAN DE INRICHTING

Zelf aan de slag

Wanneer je met elkaar tijdens de verschillende fases van het ontwerp –en/of onderzoeksproces aan de slag gaat, is het goed je bewust te zijn van een aantal zaken

- Bij interdisciplinaire projecten waarbij praktijk, beleid en wetenschap hun expertise delen, staat gelijkwaardigheid centraal. Om tot innovatieve en effectieve oplossingen te komen voor problemen die spelen in bepaalde wijken, adviseren samenwerkingsexperts een open proces van co-creatie, gebaseerd op bewijzen uit de praktijk.
- De context van een woonproject (financiering, initiatiefnemer, signaalgever van de problematiek) bepaalt vaak welke organisatie de leiding neemt in het project.

- De eisen die gesteld worden aan het samenwerkingsproces (gelijkwaardigheid & openheid) om tot een effectief ontwerp te komen staan soms op gespannen voet met het feit dat de projectcontext automatisch de keuze voor een bepaalde projectleider voedt.

Het is belangrijk om de dynamiek en de verhoudingen in interorganisationele en interdisciplinaire overleggen te (h) erkennen, zodat je bewuste keuzes kunt maken om het samenwerkingsproces zodanig in te richten dat zowel gemeenschappelijke als verschillende doelen en ambities ruimte krijgen in het ontwerpproces.

ORGANISATORISCHE ASPECTEN VAN DE INRICHTING

6 (h)erkenningpunten voor overleggen

1. Wisselend voorzitterschap

Wie de leiding neemt, kun je herkennen aan wie de voorzitter is bij overleggen, wie de laatste goedkeuring ergens over (mag) geven of wie de agenda bepaalt. Je kunt gelijke inbreng van alle partijen faciliteren door wisselend voorzitterschap; dit geeft verantwoordelijkheid en zeggenschap aan alle deelnemers en 'wie het voor het zeggen heeft' verandert vanzelf met een wisselend voorzitterschap.

2. Erkenning van bijdragen

Omdat samenwerken een groot goed is, bespreken we het 'waarom' van samenwerken vaak niet. Immers, wie kan er nu tegen samenwerken zijn? Echter, door in overleggen regelmatig aandacht te hebben voor welke expertise je van iemand anders nodig hebt, wordt de onderlinge afhankelijkheid van elkaar expliciet. Daarmee erken je de professionele identiteit en uniciteit van de partijen die samenwerken.

3. Bewustzijn van verschillende tijdsbeleving

De tijdshorizons van verschillende partijen in een samenwerking zijn niet noodzakelijk dezelfde. Markt – en/of maatschappelijke druk dwingt wetenschappers vaak om snel resultaten te leveren, terwijl de timing waarop zaken concreet kunnen en moeten worden anders is voor beleid, praktijk en wetenschap. Door je openlijk uit te spreken over de mate van detaillering die je verwacht en over de tijdspanne waarin je ideeën, plannen en ontwerpvarianten wenst te delen met elkaar, kun je wederzijds begrip voor ieders (kennis)behoefte creëren en gelijkwaardigheid bevorderen.

ORGANISATORISCHE ASPECTEN VAN DE INRICHTING

6 (h)erkenningspunten voor overleggen

4. Nuancering van wetenschappelijkheid als norm

Net zoals niemand tegen samenwerken kan zijn, kan ook niemand tegen de degelijkheid zijn die gepaard gaat met het doen van wetenschappelijk onderzoek. Uiteraard levert wetenschappelijk onderzoek een fundamentele bijdrage in het ontwerpen van een wijk waarin sociale gezondheid centraal staat. Echter, door wetenschappelijkheid niet als norm te gebruiken voor de ideeën die partijen vanuit beleid of praktijk leveren, krijgen ook die bijdragen een gelijkwaardig bestaansrecht in het ontwerpproces.

5. Niet-institutionele participatie

Vanuit de praktijk participeren ook bewoners in de samenwerking. Hun behoeftes en ervaringen op het gebied van sociale gezondheid voeden mee het ontwerpproces. De institutionele stakeholders bepalen echter veelal de mate waarin en de manier waarop bewoners een stem hebben in het ontwerpproces. Om gelijkwaardigheid te bevorderen, kun je tijd maken om met bewoners in gesprek te gaan over de mate van participatie (wie praat mee, wie besluit waarover, welke punten zijn slechts ter kennisgeving) en de wijze van inspraak (welke vergader –en werkvormen ‘werken’ voor iedereen). Het hanteren van een begrippenkader op het gebied van participatie (zoals een participatieladder), kan zulke gesprekken met bewoners vergemakkelijken.

6. Bewuste keuze voor interactie

Geen enkel samenwerkingsproces is statisch. Met het verstrijken van de tijd (en soms ook de wisseling van specifieke betrokkenen vanuit verschillende partijen), krijgen overleggen een andere dynamiek. Dat is goed nieuws; het is juist de interactie in het overleg zelf die steeds weer de machtsverhoudingen, normen ten aanzien van kennis & kennisdelen en waardering voor specifieke expertises hervormt. Het (h)erkennen dat keuzes voor een bepaalde overlegvorm en specifieke uitingen tijdens een overleg het samenwerkingsproces (her)vormen, geeft deelnemers ook de kans om nieuwe keuzes te maken om de dynamiek en verhoudingen naar wens bij te sturen.

GELIJK

HET PROJECT GELIJK

GEzonde sLimme wIJKen – GELIJK

De wijze waarop mensen de fysieke ruimte ervaren en het effect van die ruimte op de gezondheid zijn van fundamenteel belang voor de sociale determinanten van gezondheid. In het project GELIJK (2018-2022) werd gestreefd naar het verkleinen van sociaaleconomische gezondheidsverschillen en het stimuleren van sociale interactie door (slimme) sociaal-ruimtelijke oplossingen in een nieuwe wijk te Aalst-Waalre.

Het doel was een wijk te creëren die GELIJKE kansen biedt voor participatie van iedereen, vooral voor de meest kwetsbare bewoners. Een integraal sociaal-ruimtelijk beleid kan deze transitie bewerkstelligen. We hebben dus gekeken naar de 'harde' kant – de ruimtelijke inrichting van een dergelijke

wijk – en de 'softe' kant – de wijze van samenwerking om tot deze wijk te komen.

Het project GELIJK is uitgevoerd onder leiding van de Technische Universiteit Eindhoven met de betrokken partijen Tilburg University, woningcorporatie Wooninc, zorgorganisatie Oktober en Gemeente Waalre. We hebben in het project gebruik gemaakt van een klankbordgroep bestaande uit de partijen Slimmer Leven, Gemeente Helmond en GGD Brabant-Zuidoost. Het project werd mede mogelijk gemaakt door ZonMw.

Meer informatie? Neem dan contact op met Masi Mohammadi (m.mohammadi@tue.nl) of met Leonie van Buuren (l.p.g.v.buuren@tue.nl). Of neem een kijkje op de [website](#).

Onderzoek

Het onderzoek naar de wijze waarop de inrichting van de wijk bijdraagt aan sociale gezondheid van kwetsbare bewoners is uitgevoerd onder leiding van de Technische Universiteit Eindhoven.

Onderzoek naar onder andere sociale gezondheid, de behoeften van de doelgroep, sociaal-ruimtelijke-technologische factoren van en ontwerp oplossingen voor de inrichting van de wijk is uitgevoerd door het onderzoeksteam van de Technische Universiteit Eindhoven: prof. dr. ir. Masi Mohammadi, ir. Leonie van Buuren PDEng en ir. Sophie Peters.

Onderzoek naar de integrale samenwerking is uitgevoerd door het onderzoeksteam van Universiteit Tilburg: prof. Inge Bongers en dr. Els de Maijer.

Hoe kan een slimme wijk ingericht worden die bijdraagt aan de sociale gezondheid van kwetsbare bewoners?